

Joka tapauksessa kirja on helpolukuinen, ja Heikkinen on paikka paikoin onnistunut kirjoittamaan joitakin teoreettisia ajatuksia ja käsitteitä hyvin auki, myös kielentutkimukseen perehtymätöntä lukijaa silmällä pitäen. Mahdollisena kohdeyleisönä voisi ajatella äidinkielenopettajia: kirjassa on sellaisia mietelmiä, aiheita ja esimerkkejä, joita voisi hyvinkin käyttää opintojaksoissa, joissa kriittistä lukutaitoa harjoitellaan. ■

PEKKA PÄLLI

Sähköposti: pekka.palli@hse.fi

LÄHTEET

- FOUCAULT, MICHEL 1966: *Les mots et les choses*. Gallimard: Paris.
- HALLIDAY, M. A. K. 1994: *An introduction to functional grammar*. Second edition. London: Arnold.
- LEVINSON, STEPHEN 2003: *Space in language and cognition*. Oxford: Blackwell.
- SCOLLON, RON – SCOLLON, SUZIE WONG 2003: *Discourses in place: Language in the material world*. London: Routledge.

KEPEÄSTI KIELESTÄ

Pirkko Muikku-Werner (toim.) *Kielipoliisin käsikirja*. Helsinki: Tammi 2005. 200 s. ISBN 978-951-26-5282-2.

Pirkko Muikku-Werner (toim.) *Sillä tavalla!* Helsinki: Tammi 2006. 234 s. ISBN 978-951-26-5433-8.

Lari Kotilainen ja Annukka Varteva *Mummonsuomi laajakaistalla*. Helsinki: WSOY 2006. 153 s. ISBN 978-951-0-31983-3.

Viime vuosina on ilmestynyt ilahduttavan useita kielenkäyttöä yleistajuisesti käsitteleviä teoksia, joissa on luodattu puhekielen ja normitetun kielen suhdetta ja kielen muuttumista (esim. Hiidenmaa 2003) sekä kielenhuollon nykyisiä haasteita (Luukkonen 2006). Samaa aihepiiriä koskettelevat PIRKKO MUIKKU-WERNERIN toimittamat teokset *Kielipoliisin käsikirja* (2005) ja *Sillä tavalla!* (2006) sekä LARI KOTILAISEN ja ANNUKKA VARTEVAN *Mummonsuomi laajakaistalla* (2006). Nämä kolme taskukirjan kokoista kirjaa pyrkivät lähestymään muuttuvaa kieltä ja kielenkäyttöä nuorekkaasti, viihdyttävästi ja populaaristi. Niiden kohderyhmäksi lienee myös ajateltu tavalliset kielenkäyttäjät enemmän kuin kielen ammattilaiset.

KIELEN KIMPPUUN

Kielipoliisin käsikirja tarkastelee normitettua kieltä. Tavoitteeksi teoksessa ilmoitetaan »selvittää [kielen]ohjailun mielekkäisyys käytännön esimerkkien avulla» (s. 12). Tarkastelutapa teoksessa on pääosin normatiivinen, vaikka tyyli onkin humoristinen. Normittamisen kärkeä on pehmenetty yhtenäistämällä eri kirjoittajien artikkeleita poliisi- ja etsiväkielikuville, jotka näkyvät myös teoksen osien ja artikkelien otsikoinnissa.

Johdantojako (»Johtolankoja») tutustuttaa lukijan kirjan aihepiiriin ja taustoittaa sitä. MUIKKU-WERNERIN artikkeli »Rynnäköllä huonoa suomea vastaan» valottaa tiiviisti kirjakielen historiaa, erityisesti

▷

varhaisnykysuomen kautta ja nykysuomen syntyä. Esimerkiksi Setälän virkaanastujais-esitelmässään vuonna 1893 esittämät kielen kehittelyyn vaikuttaneet ideologiat (ks. Setälä 1894) ja 1990-luvun vaihteen kielenhuoltokeskustelut Muikku-Werner esittelee yleistajuisesti ja aiheeseen aikaisemmin perehtymättömällekkin lukijalle käsitettävästi porautumatta liian syvälle tieteenhistoriaan. Tällaiset populaaristukset ovat nähdäkseni teoksen parasta antia.

Kirjan toisessa osassa (»Ohjesääntö») lähestymistapa on toinen. Jaksossa käsitellään oikeinkirjoituksen keskeisiä kysymyksiä (välimerkkisääntöjä, ison ja pienen alkukirjaimen käyttöä ja yhteen ja erikseen kirjoittamista) melko kattavasti ja normatiivisesta näkökulmasta; jonkin verran pohditaan myös normien noudattamisen merkitystä. Teoksen tällä osalla on luonnollisesti kovia kilpailijoita lähes koko normiston kattavissa kielioppaissa, kuten Luukkosen edellä mainitussa uutuudessa (2006) ja säännöllisesti päivitettyissä, jo vakiintuneissa oppaissa: yleistajuisessa Kielenhuollon käsikirjassa (Iisa, Oittinen ja Piehl 2002) ja kielen ammattilaisille keskeisissä Uudessa kielioppaassa (Itkonen ja Maamies 2007) ja Nykysuomen oppaassa (Ikola 2001).

Teoksen kolmannessa osassa (»Kansainväliset operaatiot») paneudutaan lainasanoihiin ja käännösten kieleen. HANNELE DUFVA onnistuu lainasanoja käsittelevässä artikkelissaan »Vuoroin vieraissa käydään» kuvaamaan kielten välisiä suhteita, eri ryhmien käyttämiin lainasanoihiin kohdistuvia asenteita ja vierasperäisten sanojen osuutta ja merkitystä kielen kokonaisuudessa erinomaisesti. Lähestymistapa, jossa Dufva nivoo yhteen kielen käyttöä, tietoa kielen menneisyydestä ja tutkimuksen avulla saatua tietoa kielestä, olisi käytännön kielenhuollon kannalta hedelmällisempi kuin edelleen — myös joissain tämän teoksen muissa artikkeleissa — elävä tapa luokitel-

la kielen ilmiöitä, ilmauksia tai muotoiluja esimerkiksi »tarpeettomiksi» ja »turhiksi» tarkemmista perusteista.

Kirjan toiseksi viimeisen osan (»Virkahtävien jälkipuintia») artikkelit tarjoavat kaksi omakohtaista näkökulmaa kielenhuoltoon ja normitettuun kieleen. Viimeiseen osaan (»Kielipoliisikoulun kenttätyöjaks») puolestaan on koottu harjoituksia lukijoiden tehtäväksi ja huvitukseksi.

Kirjan tavoite, ohjailun mielekkyyden selvittäminen, toteutuu hieman epätasaisesti. Paikoin esimerkit eivät ole parhaita mahdollisia (esim. s. 15), ja paikoin perustelut sinänsä käyville korjauksille ovat puutteellisia (esim. s. 36–37, 44) tai jopa harhaanjohtavia (esim. s. 44 ja s. 14, jossa syntyy käsitys, että ilmaustyyppissä *Kävelin äidin rinnalla rantaan* olisi jotain vikaa). Useimmiten kirjoittajat ovat kuitenkin säästäneet, että pelkkä normirikkomusten osoittelu saa kielenkäyttäjän pohtimaan ilmaisuun vain harvoin. Paikoin normeihin saadaan sellainen tarkasteluetäisyys, että niitä kyetään tarkastelemaan käytännön työkaluina, joskaan näiden työkalujen ongelmiin ei juuri puututa.

VIESTINNÄN JA KULTTUURIN KARTOITUSTA

Kielipoliisin käsikirjan jatko-osaksi kirjoitetussa, niin ikään Pirkko Muikku-Wernerin toimittamassa Sillä tavalla! -teoksessa käsiteltävänä on esipuheen mukaan paitsi nykypuhekieli myös »(kaikki) viestimisen keinot, eleet, ilmeet» (s. 7). Käytännössä tässä aloiltaan hyvin laajan kirjoittajajoukon artikkeleista koostuvassa teoksessa paneudutaan paljon paitsi viestintään myös kulttuurikonventioihin ja tapoihin. Kielipoliisin käsikirjan normatiivinen viitekehys ei luonnollisesti istu aihepiiriin, ja esipuheen jälkeen viittaukset edeltäjään ovatkin harvassa.

Varsinaisen artikkeliosion avaa johdannon jälkeen PIRKKO NUOLIJÄRVEN moniulotteinen artikkeli, jossa Nuolijärvi purkaa ajattelumalleja, jotka synnyttävät kielellistä syrjimistä. SIMO HÄMÄLÄINEN puolestaan kirjoittaa kiroilusta ja kiro sanoista. Hänen kiro sanoille luomansa luokittelu ei ole pelkästään viihdyttävää vaan myös antoisaa luettavaa. Kielen ja viestinnän kysymyksiin keskittyvät myös TAPIO HOKKASEN artikkeli käännskielestä ja LIISA RAEVAARAN artikkeli lääkärin ja potilaan viestinnästä.

HANNELE DUFVAN artikkeli puheen ja keskustelun lipsahduksista, niiden syistä, logiikasta ja seurauksista puolestaan yhdistää kaikille yhteistä arkitietoa tutkimustietoon ja tieteelliseen näkökulmaan samaan tapaan kuin hänen artikkelinsa Kielipoliisin käsikirjassakin. Sen lisäksi, että kirjoitus on yleisesti kiinnostava ja taitavasti laadittu, se onnistuu säilyttämään myös hauskuutensa ja viihdyttävyytensä. Edellisen kirjan kirjoittajajoukkoon niin ikään kuulunut TUOMAS NEVANLINNA esittää artikkelissaan »Tapojen antinomioista» havaintoja, jotka luotaavat käyttäytymisen moraalisia ja eettisiä ulottuvuuksia ja antavat ajattelun aihetta pidemmäksikin toviksi. Kohteliaisuuden antinomioiden ja niiden kielentymisen käsittely on kiehtovaa ja antoisaa.

UUDISTUVA SANASTO

Lari Kotilaisen ja Annukka Vartevan Mumonsuomi laajakaistalla käsittelee ennen muuta suomen kielen sanastoa ja sen muutoksia. Kirja ei seuraa yhtä paljon perinteistä kielestä kirjoittamisen tapaa kuin Kielipoliisin käsikirja ja Sillä tavalla! -teos, ja se lieneekin suunnattu myös nuorelle lukijakunnalle. Ilmeisen tietoisesti argumentaatiossa käytetään ilmauksia, jotka motivoituvat käsitellyistä kielenpiirteistä, ja paikoin käsitellyn seuraaminen vaatii ennakkotieto-

ja ilmausten puhekielisestä merkityksestä (esim. *keitottaa* s. 52). Vaikka teoksen aiheissa on paikoin paljonkin yhtäläisyyksiä Kielipoliisin käsikirjan kanssa, Kotilainen ja Varteva eivät useinkaan tarkastele sanastoon ja rakenteeseen liittyviä kysymyksiä suhteessa (normatiiviseen) yleiskieleen vaan arvottomatta (tai antinormatiivisesti) niiden kulloisessakin käyttöyhteydessä.

Sanastonmuutoksia tarkastellaan monesta näkökulmasta. Alussa käsitellään eri vuosien ja vuosikymmenten tuomia sanoja, joista osa on yhä elinvoimaisia, osa käypiä vain oman aikansa konteksteissa ja osa kokonaan käytöstä jo poistuneita, ja paneudutaan muun muassa kielenkäyttäjien kielikäsitteisiin, joita on koottu internetistä. Paikoin seurataan aikojen muuttumista ja yhteiskunnan kehittymistä, ja sanastokysymykset siivittävät tarkastelua. Kautta teoksen lukija voi peilata, onko hänen oma sanastonsa ajan hermolla vai vanhemmalla kannalla.

Kotilainen ja Varteva käsittelevät myös suomen kielen mahdollisuuksia taloudessa ja markkinoinnissa. Näillä alueilla puhutaan usein englannin uhasta, ja se lieneekin aiheellista sikäli, että alan opetus ja oppimateriaalit saattavat olla usein englanninkielisiä. Kaupallisen alan kielitilannetta yleisesti kohtaa toki se, että Suomessa on tavattoman vahva suomenkielinen talouslehdistö, joka tekee myös paljon arvokasta suomennostyötä. Kotilainen ja Varteva arvioivat, että suomen kieli alkaa markkinointiviestinnässä vallata alaa takaisin englannilta: suomalaisia tuotemerkkien ja yritysten nimiä vaikuttaa olevan aikaisempaa enemmän. Tämä suuntaus on todella havaittavissa, ja toivottavasti on vain ajan kysymys, koska esimerkiksi englanninkielisiä elokuvien nimiä aletaan taas kääntää suomeksi.

Aihe, jota kaikki tässä tarkasteleman kolme teosta käsittelevät, on puhuttelu (Kielipoliisin käsikirjassa Dufva s. 126,

▷

Sillä tavalla! -kirjassa Muikku-Werner s. 101–106, Mummonsuomi laajakaistalla s. 129–133). Puhuttelukulttuuri onkin muuttunut ja epäilemättä muuttuu edelleen; tästä kertonee myös se, että lukijan on harvoin mahdollista täysin yhtyä esitettyihin näkemyksiin ja että kirjoittajien omatkin arviot voivat olla ristiriitaisia. Nuorehkolle polvelle lienee vaikea kuvitella, että hyvä ystävä voisi loukkaannuttuaan siirtyä sinuttelusta teitittelyyn. Samoin voisi arvioida, että sinuttelu tuntemattomien kesken tuskin on täysin luontevaa, jos se närkästyttää toisia. Olisi mielenkiintoista tietää, miten puhutteluun suhtautuminen vaihtelee eri ikäryhmien kesken ja alueittain ja sinuttelevatko esimerkiksi nuoret aikuiset niin paljon kuin usein ajatellaan.

Kotilainen ja Varteva ovat onnistuneet kokoamaan samojen kansien väliin monia kiinnostavia huomioita, vaikka kaikki arviot eivät aina avaudu tai ironia välity parhaalla mahdollisella tavalla. Tämän vuoksi kirja antanee vapaamielisestä ja antinormatiivisestakin suhtautumisestaan huolimatta aineksia myös niille, jotka haluavat uskoa kielen rappioon. Paikoin ilmiöihin olisi voinut paneutua perusteellisemmin väärinkäsitysten välttämiseksi (esimerkiksi vaihtelemattomasta kirjakielen systeemistä s. 136 puhuttaessa ei kenties ole ollut tarkoitus yleistää, vaan puhua ainoastaan verbintaivutuksesta?).

Kielipoliisin käsikirja, Sillä tavalla! ja Mummonsuomi laajakaistalla tarjoavat kukin yhden tarkastelutavan nykysuomen käyttöön. Kielipoliisin käsikirja täyttää tarkoituksensa laajalle kohderyhmälle suunnattuna kielenhuoltoa käsittelevänä yleistöksenä, ja siihen perehdyttyään lu-

kijoiden voi olla aikaisempaa helpompaa jatkaa muidenkin aihepiirin teosten pariin. Sillä tavalla! -teos on kokonaisuutena mielenkiintoinen katsaus kieli- ja tapakulttuurin kysymyksiin. Vaikka sille onkin hieman rasitteeksi, jos sen lukee takakannen markkinoititekstin mukaisesti lähestymistavaltaan varsin erilaisen Kielipoliisin käsikirjan jatko-osana, se toimii hyvin itsenäisenä kokonaisuutena ja täyttää epäilemättä aukon populaarissa puhuttua kieltä käsittelevässä kirjallisuudessa. Sanastoon keskittyvä Mummonsuomi laajakaistalla puolestaan valottaa suomen kielen nykysanastoa, -ilmiöitä ja kehityssuuntia ja peilaa sekään hetken kielimaailmaa. ■

URPU STRELLMAN

Sähköposti: urpu.strellman@helsinki.fi

LÄHTEET

- HIIDENMAA, PIIRJO 2003: *Suomen kieli – who cares?* Helsinki: Otava.
- IISA, KATARIINA – OITTINEN, HANNU – PIEHL, AINO 2002: *Kielenhuollon käsikirja*. Helsinki: Yrityskirjat.
- IKOLA, OSMO 2001: *Nykysuomen opas*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 65. Turku: Turun yliopisto.
- ITKONEN, TERHO – MAAMIES, SARI 2007: *Uusi kielioapas*. Helsinki: Tammi.
- LUUKKONEN, MARSA 2006: *Hauskaa kielenhuoltoa! Kielenhuollon opas*. Helsinki: WSOY.
- SETÄLÄ, E. N. 1894: Oikeakielisyydestä suomen kielen käytäntöön katsoen. – *Valvoja* s. 81–99 ja 190–217.